

УДК 812.161.2-32

ІМПРЕСІОНІСТСЬКА ПОЕТИКА «КОЛЬОРОВИХ АРКУШИКІВ»

ГНАТА МИХАЙЛИЧЕНКА

Гладка І. С.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Сімферополь
E-mail: loshadka@mail.ru

Статтю присвячено аналізу імпресіоністської поезики «Кольорових аркушиків» Г. Михайличенка. «Кольорові аркушики» – це дванадцять самостійних безсюжетних мініатюр-замальовок, у яких автор передає складний внутрішній світ Я-героя, різноманітні відтінки почуттів, емоційно забарвлені переживання. Помітне ліричне начало твору; проза ритмізована. Автор звертається до членування тексту, близького до віршованого, частих повторів, серед яких рефрени й анафори. Мова твору образна, метафорична. Письменник робить паралелі між станом людини та станами природи, підкреслені кольорописом.

Ключові слова: імпресіонізм, образність, ліризм, кольоропис.

Серед творів Гната Михайличенка кількісно найбільшу групу становлять новели імпресіоністського спрямування, тому не випадково, що в історії дослідження творчої спадщини письменника саме цим творам приділено найбільше уваги.

В імпресіоністській прозі Г. Михайличенка дослідників приваблював надзвичайний ліричний струмінь, що, безперечно, є домінантною стилістичною ознакою низки творів письменника. Ліричність і емоційність вважав найхарактернішими ознаками прози Г. Михайличенка А. Приходько [6, с. 6–8]. Пізніше говорили про ліризацію прози Ю. Бурлай [1, с. 149], В. Шевчук [8, с. 11], І. Приходько [7, с. 94] та М. Яремкович, чия дисертаційна робота на сьогодні є найбільш повним дослідженням творчої спадщини Г. Михайличенка (а саме творів з домінантами імпресіонізму) [9], та ін.

Занадто ідеологізовані, проте, безперечно, варті уваги роздуми В. Гадзінського, який у 20-х роках дав найрозлогіші характеристики творів Гната Михайличенка. Дослідник вказував на імпресіоністичне сприйняття письменником барв, «видатний суб'єктивізм, до деякої міри навіть егоцентризм», пов'язував це з особистістю самого Михайличенка. (Подібну думку пізніше розвивала Р. Мовчан: «...його творчість, безперечно, стала своєрідною сублимацією нереалізованих особистих мрій, прихованих бажань» [5, с. 218].) Мабуть, найбільше розвідки Гадзінського хвилюють на те, що майже в усіх Михайличенкових творах дослідник у дусі часу вбачає «глибину його ідеологізованої символіки» [2, с. 80].

Грунтовно творчий доробок Михайличенка досліджує І. Приходько. Характеризуючи малу прозу, дослідниця вказує на вміння письменника точно передавати психічні стани, вміння вихопити деталь, дати їй «інтонацію». Михайличенкові мініатюри називає «крихітними шедеврами», «які свідчать про

тонке відчуття кольору, вміння знайти його словесне вираження, про музично організовану фразу» [7, с. 98].

Особливої уваги заслуговує дисертаційне дослідження М. Яремкович «Проза Гната Михайличенка (особливості проблематики та поетики)». Слушною видається думка дослідниці, що поетика імпресіонізму виявляється не тільки на рівні жанрово-композиційному, образотворчому, а й на рівні проблематики [9, с. 20].

Поетика імпресіонізму найяскравіше знайшла своє відображення в циклі Михайличенкових творів, названому А. Приходьком «Лірика», який становлять, окрім «Блакитного роману», мініатюри з провідним мотивом нерозділеного кохання. Цей мотив панівним є і у творі «Кольорові аркушики», який переважно називається дослідниками в списку імпресіоністських творів Гната Михайличенка лише із незначними загальними заувагами.

Мета цієї статті – дослідити поетику «Кольорових аркушиків» Гната Михайличенка, окресливши риси імпресіонізму у творі.

«Кольорові аркушики» становлять собою дванадцять мініатюр, кожна з яких має власну назву. Як і низка інших творів письменника, «Кольорові аркушики» мають підзаголовок. У підзаголовки своїх творів Гнат Михайличенко переважно виносить жанрове визначення творів, доповнене якимось містким означенням: «Поцілунок. *Блакитно-рожева новела*», «Дівчина. *Новела шукань*», «В тумані. *Інтермецо*», «Непроспівана пісня. *Етюд кохання*», «Непарна рукавичка. *Бульварна новела*», «В розстанні. *Осіння посвята*» тощо.

Підзаголовок «Кольорових аркушиків» – «*Осінні листки з-під снігу*» – на перший погляд, жанрового визначення не має, а суголосний більше змісту, оскільки образ замерзлих листочків наскрізний у творі. Однак цей підзаголовок наче підкреслює фрагментарність, певну самостійність кожного уривочка при безперечному їх зв'язку. М. Яремкович пропонує навіть вважати «Кольорові аркушики» ліричним циклом, а не єдиним твором [9, с. 63]. Можна виділити декілька системних елементів, що утворюють художню єдність циклу. Це, зокрема, Я-герой, що розкриває свій внутрішній світ з виром різноманітних емоцій, постійні паралелі між станом людини та станами природи, підкреслені кольорописом; членування текстів, що близьке до віршованого, наявність частих повторів, серед яких рефрени й анафори; яскрава образність твору.

За змістом «Кольорові аркушики» – це наче дванадцять ескізів інтимного характеру, замальовок до єдиної картини нещасливого кохання. Хоча в їх заголовки винесені назви різних почуттів, вони все ж об'єднані спільним відчуттям приреченості, неможливості повернути колишнє щастя. За словами В. Гадзінського, «аркушики» – «це чудові поетично-прозові мініатюри, овіяні глибоким ліризмом» [2, с. 75], однак їх помітна ніжність межує із надзвичайним напруженням.

Заголовковий комплекс твору свідчить про захоплення автора естетичним аспектом, про замилювання зовнішньою привабливістю тексту, у якому постає певна «випучена» образність. Однак емоції самих творів не здаються штучними. Від одного «аркушика» до іншого розкриваються тонкі нюанси в зміні настрою, почуттів ліричного героя. Самовизначення героя в шостому уривочку якнайкраще його характеризує:

Адже ж ти знаєш, що я такий.
А не інший.
Як настрої у природі [4, с. 172].

Головна емоція першого уривочка «Спогад» – легкий сум за минулим щастям. Це теплий, сповнений *«літа і сонця», «прозорий»* спогад, що пов'язується з *«барвами квітів»* як виразниками повноти існування. Уже ця мініатюра, на справедливу думку І. Приходько, красномовно свідчить про музичність стилю письменника [7, с. 99], яка досягається, зокрема, алітерацією:

Радість передосвітньої зорі. Сонячного сходу.
Ранішніх туманів. Рос на травах [4, с. 170].

Проте в наступному «аркушику» «Жаль» сум переростає в пекучий жаль. Адже на зміну спогадам про сонце, що у творі символізує повноту життя, приходять *«холодний спокій»*, або ж на символічному рівні сніг, що розуміємо вже з наступної замальовки.

У фрагменті «Сніг», як і в попередніх, тільки дещо розлогіше, Михайличенко використовує свій улюблений прийом розкриття почуттів людини через образи природи:

Мої захоплення тобою й згага ласки – вкриті снігом.
Сніг, сніг...
Я похожий на чаруючий зимовий яєнь у бавовні снігу. На любимий гай під снігом [4, с. 171].

Центральним символічним образом є, безперечно, образ снігу, але його використання не було б таким повним, якби не доповнювалося образами зимового неба, самотнього яєня, контрастного образу золотих вітів і врешті метафоричного образу білого-білого погляду, що разом створюють неповторну настроєність Михайличенкового твору.

У наступній частинці «Острах» з'являється рішмість покінчити з сумом, повернутися в реальність, адже колишне щастя не повернути, а втішатися лише спогадом не можливо: *«Сурогати псують уяву справжніх»* [4, с. 172].

В «аркушику» «Надужиття» слово «сніг» розкриває нові грані для тлумачення. Тут він пов'язується з буднями, які вбивають кохання. Надуживаючи, зловживаючи собою заради шматка насущного, можна загубити справді вагоме – такий важливий висновок уривка. Однак в уривочку відчувається і віра в майбутнє, зміна емоції в позитивному напрямку: *«Не замулимо майбутніх весен надужиттям»* [4, с. 172].

Наступний уривочок «Неприємність» підводить до розуміння того, що сніг з попередніх частин – це ще й егоїзм закоханих, його: *«Моє кохання ні з чим не рахується. Воно нічого не хоче. Крім того, що візьме само»* [4, с. 172] та її: *«Я не певний того, чи справді мене кохають. Але я знаю, що від мене вимагають, щоб я кохав»* [4, с. 172].

Подальшу зміну настрою передає частина «Розрада». Тут ліричний герой вирішує обманути власні почуття, віддалившись від коханої, і прагне забути в сірих буднях.

Намагання героя вдавати примирення зі своєю самотністю в уривку «Животіння» заперече сама його назва, а продовження знаходить в «аркушику» «Хворий», у якому стан заперечення замінюється депресивним настроєм, а любов уявляється як хвороба:

Я почуваю себе хворим.
Що мене втішить? Я почуваю себе хворим.
Нічого не треба. Кохання не хочу.
Життя навколо таке сіре [4, с. 173].

Депресія, жаль до себе посилюються в частині «Меланхолія». Повторювана ліричним героєм фраза «Я хочу бути самотнім» не викликає довіри, а думка про те, що буде усіма забути, безумовно, його лякає.

Жалощі до себе в уривку «Згадай» передає оксиморонне самовизначення «старий юнак». Хоч ліричний герой упевнений, що був особливим для дівчини поруч: «Згадай мене. Того старого юнака, що зміг відірвати для тебе шматок свого серця. Убрати квітками його. Ароматами. І забути» [4, с. 175], але ця впевненість ще сильніше посилює його вживання своїм болем.

Нарешті, в останньому уривочку «Вдячність» відбувається своєрідне примирення зі своїм станом і з'являється вдячність за можливість пережити досвід почуттів. «Так як ми – ніхто й ніколи», – говорить ліричний герой, навіть не називаючи і без того зрозуміле почуття. Цей уривок заперече слова В. Гадзінського про «Кольорові аркушики» як прогнозу трагічного кінця, а також слова М. Яремкович: «Як ніхто не може повернути назад красу осінніх золотих листків, що опали і опинилися беззахисними та гідними жалю перед холодною байдужістю снігу, так ніхто і ніщо не зможе повернути героєві втрачені щастя та гармонію» [9, с. 88], адже закінчує свій твір Михайличенко словами, сповненими надії: «Хай лишень тепліє. Я напевно буду знову. І за це – я дуже вдячний» [4, с. 175]. Зима закінчиться – і кольори життя повернуться. Життя сповнене розчарувань, але герой, провівши наодинці із собою не одну годину, по-імпресіоністськи вихопив зі своїх рефлексій позитивне.

«Кольорові аркушики» – складний вир емоцій, перебіг різноманітних, переважно негативних станів ліричного героя, що живе втраченими почуттями, шкодує за своїм минулим і найбільше шкодує себе. Його почуття, хоч пов'язані із жінкою, але спрямовані перш за все на себе, а не на кохану. У творі відсутні спроби самоаналізу, глибокого заглиблення в причини розлуки чи свого стану, це лише миттєві самовідчуття, якими наче вживається герой.

І. Приходько повідомляє, що оригінал «Кольорових аркушиків» дійсно становив різнокольорові картки, на кожній з яких була надрукована на машинці одна мініатюра, а обкладинки і кінцівки розмальовував Г. Михайличенко власноруч [7, с. 98]. Можливо, саме цим і визначається загальна назва твору, адже барв у

ньому не так і багато. Крім білого і золотого, які визначені вже підзаголовком, виразний лише сірий.

Білий колір за своєю суттю амбівалентний. Поруч з позитивними характеристиками чистоти, незаплямованості, невинності тощо для нього характерна і негативна семантика. Білий нерозлучний з ідеєю спокою, холоду, а отже смерті. Не даремно така пора року, як зима, асоціюється зі смертю в природі. Земля вкривається білим снігом, мов саваном. У «Кольорових аркушках» сніг стає абстрактним поняттям й асоціюється не зі смертю в природі, а з втратою колишнього щастя, колір якого золотий (літо і сонце, листя).

Доволі часто у творах Гната Михайличенка зустрічаємо сірий колір. Це проміжний колір, що не є ні світлим, ні темним, символізує порожнечу, відсутність почуттів, бажань, байдужість, сум. Як уже згадувалось вище, це один з центральних кольорів «Кольорових аркушків». «Життя навколо таке сіре», – робить висновок їх ліричний герой і вирішує замкнутися в собі та віддаватися сірим будням – саме таким уявляється життя без кохання. М. Яремкович, продовжуючи паралель В. Кошця, який «Кольорові аркушки» Г. Михайличенка порівнював із «Зів'ялим листям» І. Франка, окреслює кожну мініатюру як «окремий листочок колись квітучого саду чуття, а зараз сумного, опалого листя, прибитого байдужим холодним снігом» [9, с. 111].

Отже, в «Кольорових аркушках» Гната Михайличенка виразно відбилася поетика імпресіонізму. Це ліризована ритмізована проза, у якій панівним є суб'єктивне начало. Рух тексту – це рух душевних переживань Я-героя твору. «Кольоровим аркушкам» притаманна яскрава образність, різноманітні художні засоби виразності. Постіними є паралелі між станами природи і станом людини. Автор звертається до кольорового нюансування. І хоча кольорів у творі не так і багато, їх вживання стає вагомим стильовим прийомом.

У подальшому видається важливим простежити інтертекстуальні зв'язки «Кольорових аркушків» Гната Михайличенка із найвідомішим твором автора – «Блакитним романом».

Список літератури

1. Бурлай Ю. Спалах. Повість-есе про Василя Чумака / Юрій Бурлай. – К. : Молодь, 1969. – 168 с.
2. Гадзінський В. Гнат Михайличенко (життя і творчість) / Володимир Гадзінський // Михайличенко Г. Художні твори / Гнат Михайличенко. – Одеса : Державне видавництво України, 1929. – Т. 1. – С. 19–84.
3. Кошій В. «Останній свій погляд тобі я присвячую...» / Вадим Кошій // Вітчизна. – 1993. – № 3-4. – С. 134–138.
4. Михайличенко Г. Художні твори / Гнат Михайличенко. – Одеса : Державне видавництво України, 1929. – Т. 1. – 279 с.
5. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі : [монографія] / Раїса Мовчан. – К. : Стило, 2008. – 544 с.
6. Приходько А. Гнат Михайличенко / А. Приходько // Михайличенко Г. Художні твори. – Одеса : Державне видавництво України, 1929. – Т. 1. – С. 5–15.
7. Приходько І. Гнат Михайличенко / Інна Приходько // Письменники радянської України: 20–30 роки : [збірник / упоряд. С. А. Крижанівський]. – К. : Радянський письменник, 1989. – С. 80–100.
8. Шевчук В. Яскраво суперечний / Валерій Шевчук // Україна. – 1988. – № 2. – С. 10–11.

9. Яремкович М. А. Проза Гната Михайличенка (особливості проблематики та поетики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Марія Андріївна Яремкович. – Івано-Франківськ, 2004. – 196 с.

Гладкая И. С. Импрессионистская поэтика «Цветных листочков» Игнатия Михайличенко / И. С. Гладкая // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2014. – Т. 27(66), № 4 Часть 2. – С. 57–62.

Статья посвящена анализу произведения украинского писателя начала XX века Игнатия Михайличенко «Цветные листочки» («Кольорові аркушики»). В этом произведении И. Михайличенко, пробовавший свои силы в разных модернистских течениях, обращается к поэтике импрессионизма.

Для произведения характерна эскизность. «Цветные листочки» – это двенадцать самостоятельных бессюжетных миниатюр-зарисовок, в которых автор передает сложный внутренний мир Я-героя, разнообразные оттенки чувств, эмоционально окрашенные переживания. Очевидно лирическое начало произведения. Его проза ритмизированная. Автор использует членение текста, близкое к стихотворному, частые повторы, среди которых рефрены и анафоры.

Язык произведения образен, метафоричен. Проводятся параллели состояния человека и состояния в природе, подчеркнутые цветописью.

Ключевые слова: импрессионизм, образность, лиризм, цветопись.

Hladka I. S. Impressionist Poetics of «Colored Pages» by Hnat Mychaylychenko / I. S. Hladka // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. Series: Philology. Social communications. – 2014. – V. 27(66), № 4. Part 2. – P. 57–62.

This article analyzes the work of Ukrainian writer of the early twentieth century, Hnat Mychaylychenko, «Colored Pages».

In his work, Hnat Mychaylychenko, who tried his hand at various modernist trends, refers to the poetics of Impressionism.

The work is characterized by sketchiness. «Colored Pages» are twelve independent miniature sketches without plot, in which the author conveys the complicated inner world of I-hero, a variety of feelings, emotionally colored experience. Lyrical foundation of the composition is obvious. Mychaylychenko's prose is rhythmic. The author uses division of the text close to the poetic, with frequent repetitions, including refrains and anaphoras.

The language of the work is figurative, metaphorical. Parallels of the human state and the state of nature are made, highlighted by colour writing.

Keywords: Impressionism, figurativeness, lyricism, colour writing.